

Н. М. Бібік, Н. С. Коваль

Я І УКРАЇНА

1

ВІКОНЕЧКО

Н. М. Бібік, Н. С. Коваль

Я І УКРАЇНА

ВІКОНЕЧКО

Підручник для 1 класу
загальноосвітніх
навчальних закладів

Видання 2-ге, доопрацьоване

Затверджено
Міністерством освіти
і науки України

Київ
«Генеза»
2007

ББК 1я 71
Б59

Затверджено Міністерством освіти
і науки України
(Рішення колегії Міністерства освіти і науки України,
протокол № 8/1–19 від 18.07.2003)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Художник В. І. Анікін

Умовні позначення:

— спостерігай, досліді

— виконуй завдання

— працюй у парі або групі

— дивись додаток

Бібік Н. М.

- Б59 Я і Україна. Віконечко: Підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. /
Н. М. Бібік, Н. С. Коваль. – 2-ге вид., доопрацьоване. — К.: Генеза,
2007. — 112 с.
ISBN 978-966-504-591-5.

ББК 1я 71

ISBN 978-966-504-591-5

© Н. М. Бібік, Н. С. Коваль, 2002
© Н. М. Бібік, Н. С. Коваль,
доопрацьоване, 2007
© Видавництво «Генеза»,
оригінал-макет, 2007

ПРО ТЕБЕ САМОГО

ХТО ТИ

Хоч малий я, невеликий,
Зате добрe знаю,
Що край рідний — Україна,
Я її кохаю.

Павло Тичина

Познайомся зі своїм сусідом по парті.
Розкажи йому про себе:

- як тебе звати;
- де живеш;
- чим любиш займатися;
- хто твої друзі.

ЯКІ ВОНИ, ЯКИЙ ТИ

У нашого хлоп'ятонька
Блакитні оченятонька,
Волоссячко м'якесеньке,
А личенько білесеньке.

***

Хвалилася дівчина:
«В мене коса до пояса.
В мене лицо, як яблучко.
В мене очки, як терночок.
В мене брівки, як шнурочок».

Олександр Олесь

1. Розглянь малюнок. Дай імена дітям.
2. Розкажи про них. Якого кольору волосся? Очі? Носик кирпатий, гостренъкий чи прямий? Хто веселий, хто замріяний, а хто засмучений?

А тепер розкажи сусіду по парті, чим ти не схожий на нього.

ТВІЙ ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД

1. Розглянь малюнок. Дай імена хлопчикам.
2. Хто з них тобі подобається? Чому?

◆ Народна мудрість ◆

Мийся частіше — будеш милішим.

1. Розглянь малюнок. Вибери одяг для свята і буднів.

 Прочитай вірш. Чому сонечко усміхнулося до дівчинки?

СОНЕЧКА УМИТА

Задивилось сонечко
На маленьку Сонечку:
Сонечка умита,
Сонечка одіта.

Чисті черевички,
У косичках стрічки.
Усміхнулось сонечко
До малої Сонечки.

Грицько Бойко

 Намалюй у зошиті охайногого хлопчика або дівчинку. Розкажи про нього (неї).

ЧИМ МИ БАЧИМО

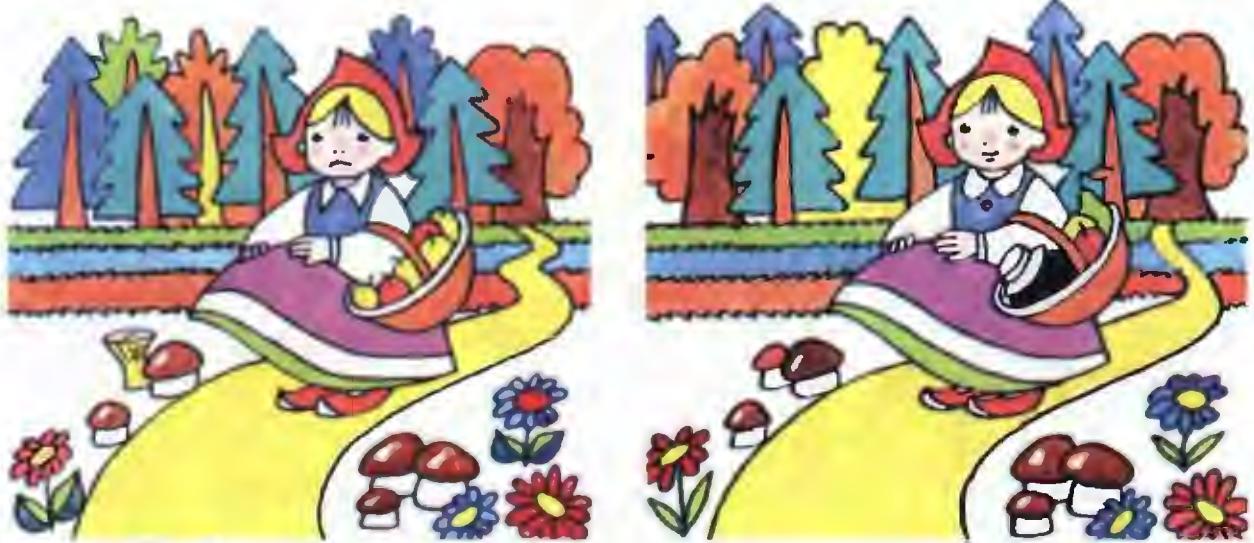

Заплющ очі, а тепер розплющ. Чи міг ти із заплющеними очима розрізняти колір предметів, їхній розмір, форму, дізнатися, далеко вони чи близько, рухаються чи ні?

Яку ще роботу виконують твої очі?

Перевір, чи ти спостережливий. Знайди відмінності між малюнками.

Пограйте в гру «Що змінилося?»

Відгадай!

Круглі озерця ніколи не замерзають.

Попрацюйте в групі. Складіть порадник.

-
  1. Не можна дивитися на яскраве сонце без темних окулярів.
  2. Не можна довго ...
  3. Під час письма ...
  4. Будь обережним з ...
  5. Лежачи, не ...

Перевір, чи можеш ти із заплющеними очима розбірливо надрукувати своє ім'я.

Розглянь малюнок-переплутанку. Що тут не так?

Розглянь малюнки. Закрий підручник. Розкажи, що ти запам'ятаєш.

кермо
бублик

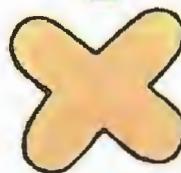
крапля
листок

кулька
квітка

телевізор
ящик

метелик
бант

груша
лампочка

окуляри
гантелі

стрічка
змія

міст
веселка

склянка
відро

Знайди зайве в кожному ряді малюнків.

ЧИМ МИ ЧУЄМО

Закрий вуха руками. Навкруги тиша. Тепер відкрий їх. Прислухайся... Для чого потрібні вуха?

Що можна почути в класі, вдома, на вулиці?

Які звуки подають півник, джміль, поїзд, машина, трактор?

1. Прочитай казку.
2. Чому Равлик відчинив двері Дошику?
3. Які звуки тобі подобаються? Відтвори якийсь один.

РАВЛИК І ДОЩІК

— Бум-бум! — постукав Жук до хатинки Равлика. Той не відчинив.

— Бах-бах! — постукав Їжацок. Равлик знову не відчинив.

— Кап-кап-кап! — пролунало лагідно за вікном. Равлик відчинив двері і сказав:

— Добрий день, Дошику! Заходь у гості!

Пограйте в гру «Впізнай за голосом, хто покликав».

Прочитай. Що ти порадиш Степанкові?

— Степанку, як тобі не соромно ходити з такими брудними вухами?

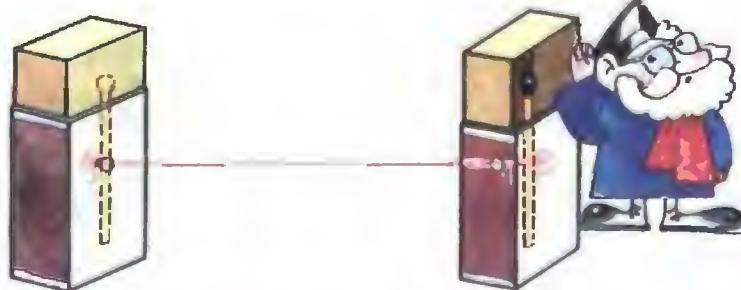
— А що мені робити, коли в мене немає інших?

1. Розглянь малюнки. Чим шкідливі гучна музика, гучні голоси?
2. Чому найкраще відпочивати серед тиші?
3. Які звуки приємні, а які лякають?

Зробіть із другом іграшковий телефон.

ЧИМ МИ РОЗПІЗНАЄМО ЗАПАХ

Відгадай!

■ Коло носа в'ється, а в руки не дається.

Які запахи ти вдихаєш із радістю, які — викликають у тебе огиду чи попереджають про небезпеку? Чим ти розпізнаєш запах?

Розкажи, як ти дружиш із носовичком під час нежитю.

■ Які з рослин на малюнку ти можеш розпізнати за запахом? Намалуй їх.

ЗВІДКИ НАМ ВІДОМО ПРО ГІРКЕ І СОЛОДКЕ

Відгадай!

Завжди в роті, а не проковтнеш.

Навіщо ж людині язик?

Звичайно, не для того, щоб дражнитися.
А для того, щоб вимовляти звуки, щоб відчувати
смак їжі.

Пригадай, які на смак цукор, гірчиця, сіль,
лімон.

1. Розглянь малюнок. Чому плаче хлопчик?
2. Що єсть дівчинка? Який на смак кавун?
3. Що на столі гірке, солодке, кисле, солоне?

Пограйте в гру «Впізнай за смаком».
Опишіть смак улюблених страв.

Відгадай!

П'ять братів зліва і справа живуть, неймовірну силу мають.

1. Розглянь малюнки. Що роблять діти?
2. Навіщо людині потрібні руки?

Багато чого може розповісти шкіра на руках. З її допомогою ти відчуваєш дотик, біль, тепло і холод.

Розкажи, що ти відчував, коли:

- тримав у руці яблуко;
- торкався колючок троянди;
- брав у руки склянку з гарячим чаєм;
- торкався льоду.

Народна мудрість

Права рука допомагає лівій.

Обстеж, яка на дотик сторінка підручника.
Пригадай, яка на дотик кора тополі, груші.
Скористайся словами: *гладенька, шорстка*.

Розглянь малюнки. Прочитай народну мудрість. Чому так говорять?

◆ Народна мудрість ◆

У майстра руки золоті.

Прочитай вірш. Коли про людину так говорять?

ОНУЧКА

Бабуся внучці каже:
— Любцю мила,
Хоч перед їжею
Ти б руки мила.
— Не буду мити, —
Закричала внучка.
— І так про мене кажуть:
«Білоручка».

Сергій Воскрекасенко

ПОГРАЙМОСЯ

З давніх-давен в Україні діти любили гратися. Тому вони росли спритними, дружними, красивими.

Гра потрібна й тобі. Граючись, ти набираєшся розуму, вчишся долати перешкоди, відпочивати.

Розглянь малюнок. У яку гру грають діти?

Відгадай!

Його б'ють, а він не плаче, а ще вище скаче.

 У які ігри ти любиш гратися? Розкажи про одну з них.

Які ти знаєш лічилки? Розкажи сусіду по парті.

Сіла качка на гніздечко,
Золоті несе яєчка.
Скільки їх там, відгадай.
Раз, два, три — і утікай!

Зайчик, зайчик-побігайчик,
Виніс хліба нам окрайчик
Виніс свіжої води
Ой, виходь жмуритись ти

РОДИНА, РІДНЯ, РІД

ТВОЯ РОДИНА

Ти один із членів своєї родини. Шануй її, не ганьби поганими вчинками. Хай про тебе говорять тільки добре.

1. Розглянь малюнок. Кого з членів родини зображенено на ньому.

2. Розкажи про свою родину. Як кого звати? Запитай у батьків, що означає твоє ім'я.
3. Чи є в тебе бабусі, дідусі? Де вони живуть?

Склади в зошиті календарик. У ньому запиши, коли народилися твої рідні. Не забувай вітати їх із днем народження.

Розглянь малюнок. Чи є серед колисок така, що була в тебе?

ХОДИТЬ СОН КОЛО ХАТИ

Ходить сон коло хати,
Сивий сон, волохатий.
В нього білі подушки,
Ковдрочка із вати.
Роздає смачні ріжки
Всім, хто буде спати.

Платон Воронько

Чи не таку колискову співала тобі мама? Вивчи її напам'ять.

Народна мудрість

З родини йде життя дитини.
Найдорожча пісня, із якою мати колисала.

Прочитай вірш. Як дівчинка піклується про бабусю?

БАБЦЯ СПИТЬ

Ходить тиша в темних капцях,
Задрімала в кріслі бабця.
А годинник цокотить:
«Бабця спить, бабця спить».

Я навшпиньки вийду з хати,
Щоби їй не заважати.
Не скачи, собачко, цить!
Бабця спить, бабця спить.

Vira Bagirova

Розкажи сусіду по парті, як ти ставишся до своїх бабусі й дідуся. Чи допомагаєш їм?

ТВОЯ РІДНЯ, ТВІЙ РІД

Татові й мамині брати й сестри — твої дядьки і тітки. А їхні діти — твої двоюрідні братики та сестрички. Дядьки, тітки, двоюрідні братики та сестрички — твоя рідня, або родичі.

А твоя родина та всі родичі — це вже рід!

двоюрідна
сестра

сестра

брат

двоюрідний
брать

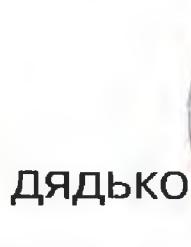
тітка

мама

тато

дядько

бабуся

дідусь

бабуся

дідусь

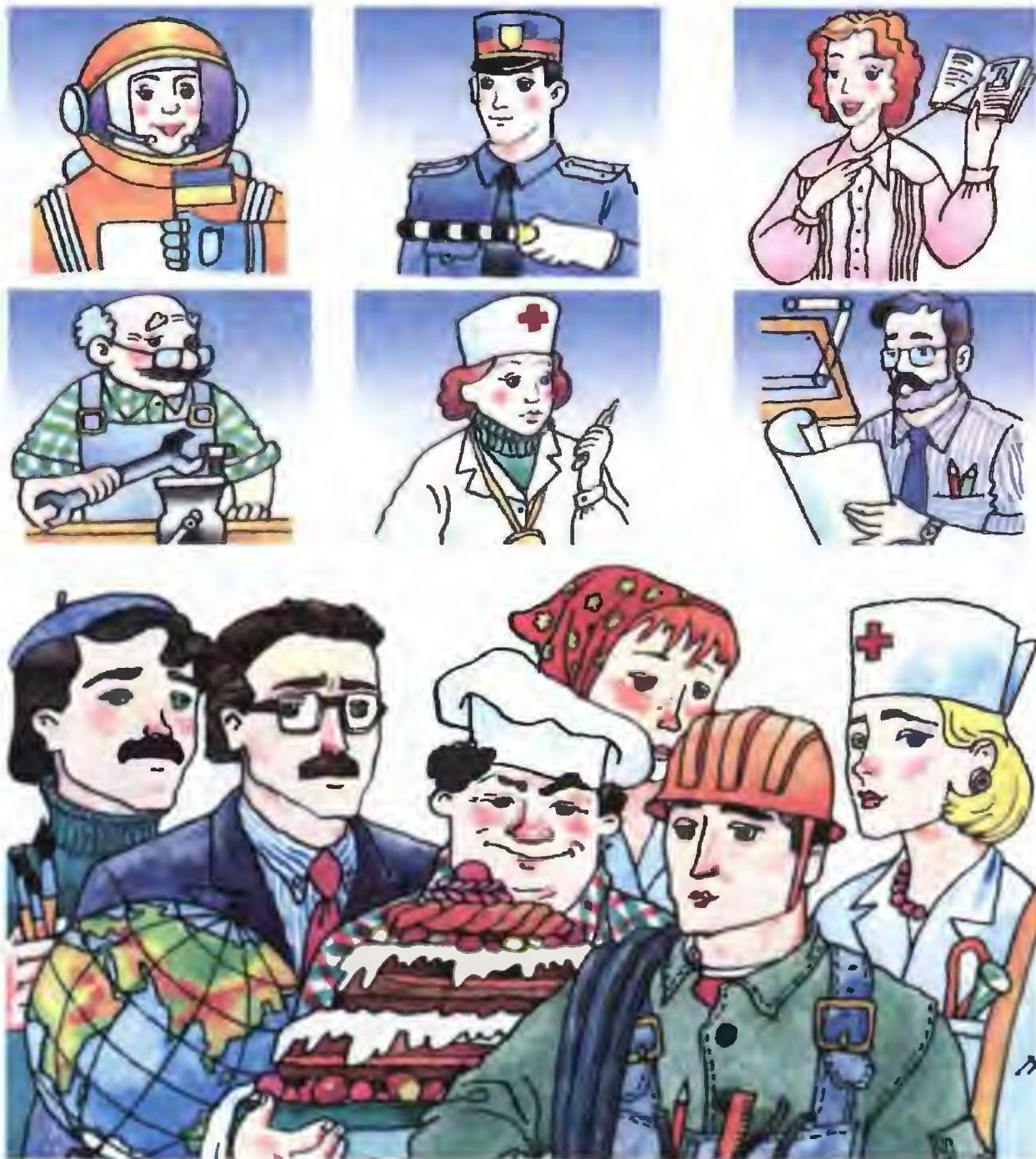
1. Розглянь малюнок. Яких родичів зображені на ньому?
2. Скільки в тебе дідусів, бабусь? А дядьків і тіток, двоюрідних братів, двоюрідних сестер?
3. Великий чи малий ваш рід? Хто в твоєму роду найстарший? Як шанує твоя родина цю людину?
4. Які старовинні речі збереглися у вашій родині?

УСІ ПРОФЕСІЇ ПОТРІБНІ...

Щоб побудувати школу, пошити гарний одяг, надрукувати книжку, треба докласти багато зусиль. Люди різних професій дбають про тебе.

1. Розглянь малюнки. Людей яких професій на них зображено?
2. Склади розповідь про одну з професій.

Відгадай! ■■■■■

Він завжди, чим тільки зможе
Хворим людям допоможе.
Дасть таблетки від хвороби —
Утечуть усі мікроби.

1. Розглянь малюнок. Люди яких професій дбають про тебе?
2. Які ще професії ти знаєш?

Розкажи сусіду по парті, де працюють твої батьки. Хто вони за професією? Чим корисна їхня праця для людей?

ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ

Розглянь малюнки. Хто цю роботу виконує в тебе вдома?

Прочитай вірш. А що вмієш ти? Що тобі подобається робити вдома, а що ні?

Старший братик сіно косить,
А молодший воду носить.
А я сіно підскребу,
У копичку загребу.
От-так покладу,
Щоб було до ладу.

 Розглянь малюнки. Розподіли обов'язки між собою і батьками.

Прочитай вірш. Чому автор закликає любити своїх батьків?

Як мені вас не любити,
Рідний батьку, нене;
Та ж ви мене згодували
І дбали про мене.

Батько розуму навчає,
Мама приголубить,
Ніхто мене так на світі,
Як вони, не любить.

Богдан Лепкий

Прочитай вірш. А як ти допомагаєш батькам?

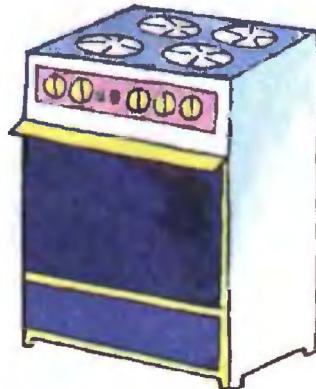
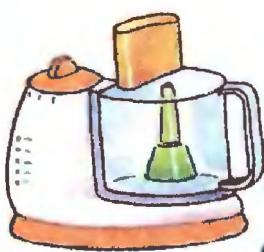
ТАНЯ-ПОМІЧНИЦЯ

Вранці мама борщ зварила,
Таня моркву принесла.
Мама вдень спідничку шила,
Таня хату замела.
Мама в кухні посуд мила,
Таня втерла стола.
Швидко мама все зробила,
Бо їй Таня помогла.

Григорій Биченюк

Відгадай!

Замість віника служу,
Дуже вам допоможу.
Я моторний і швидкий.
Відгадай, хто я такий.

1. Розглянь малюнок. Чи є серед зображених речей відгадка?
2. Які ще машини — помічники людини намалював художник?
3. Про одну з них склади невеличку розповідь.

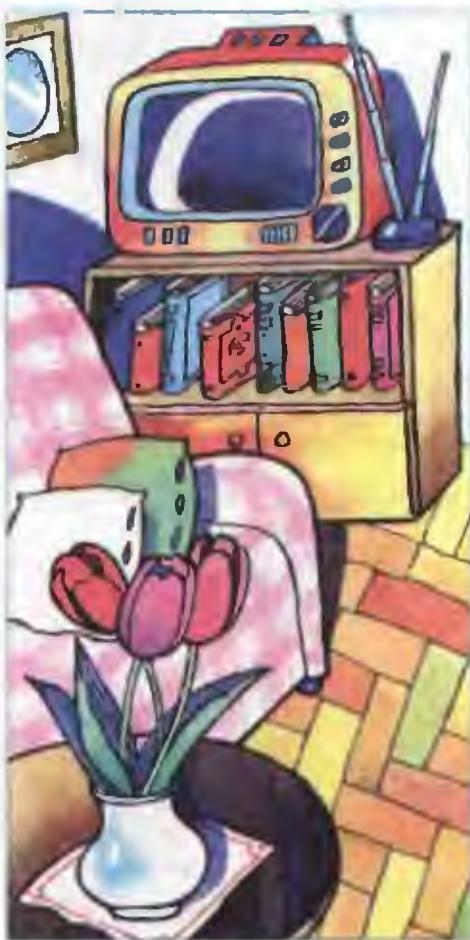
НАВЧИСЬ РОБИТИ САМОСТІЙНО

Розглянь малюнки. Що діти вміють робити самостійно?

Розглянь і порівняй малюнки. Чи всі речі на своїх місцях?

Нехай тобі буде за правило: розкидав — склади, насміттив — підмети, розлив — витри, де взяв річ — там її поклади.

Запам'ятай: чисто не там, де приирають, а там, де не смітять!

СВЯТА МОЄЇ РОДИНИ

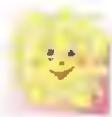
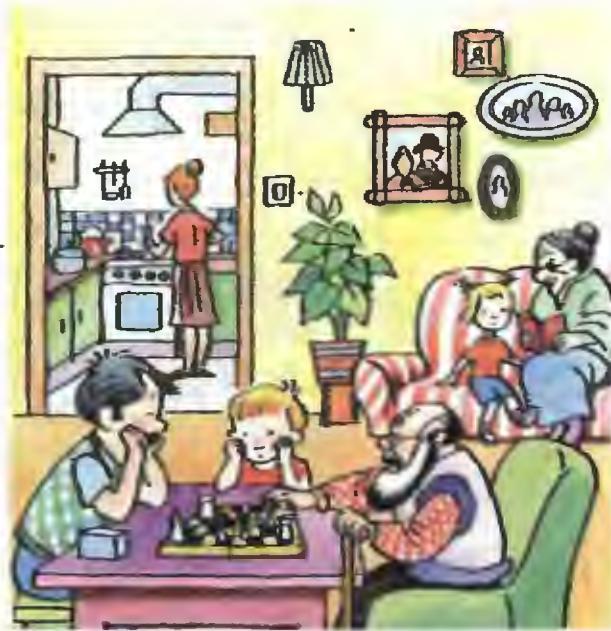
1. Розглянь малюнки. Які свята на них зображені?
2. Які свята відзначає твоя родина? Розкажи про одне з них.

ДОЗВІЛЛЯ РОДИНИ

Розглянь малюнки. Як родини проводять вихідні? Як відпочиває твоя родина?

Розкажи за малюнками, чим діти займаються у вільний час. А яке твоє улюблене заняття?

ЛЮДИНА СЕРЕД ЛЮДЕЙ

ЯК СТАВИТИСЯ ДО ІНШИХ

Ти хочеш, щоб з тобою привітно розмовляли, любили тебе, не кривдили, говорили тобі лагідні слова... Тоді будь добрим, щедрим, допомагай тим, хто потребує твоєї допомоги.

1. Розглянь малюнки. Чи можна вчинки хлопчиків назвати хорошими?
2. Розкажи про свої добрі справи.

Розіграйте із сусідом по парті ситуації:

- твій друг забився і йому боляче...
- твоя подружка загубила іграшку й плаче...

Що ти скажеш у кожному випадку?

Народна мудрість

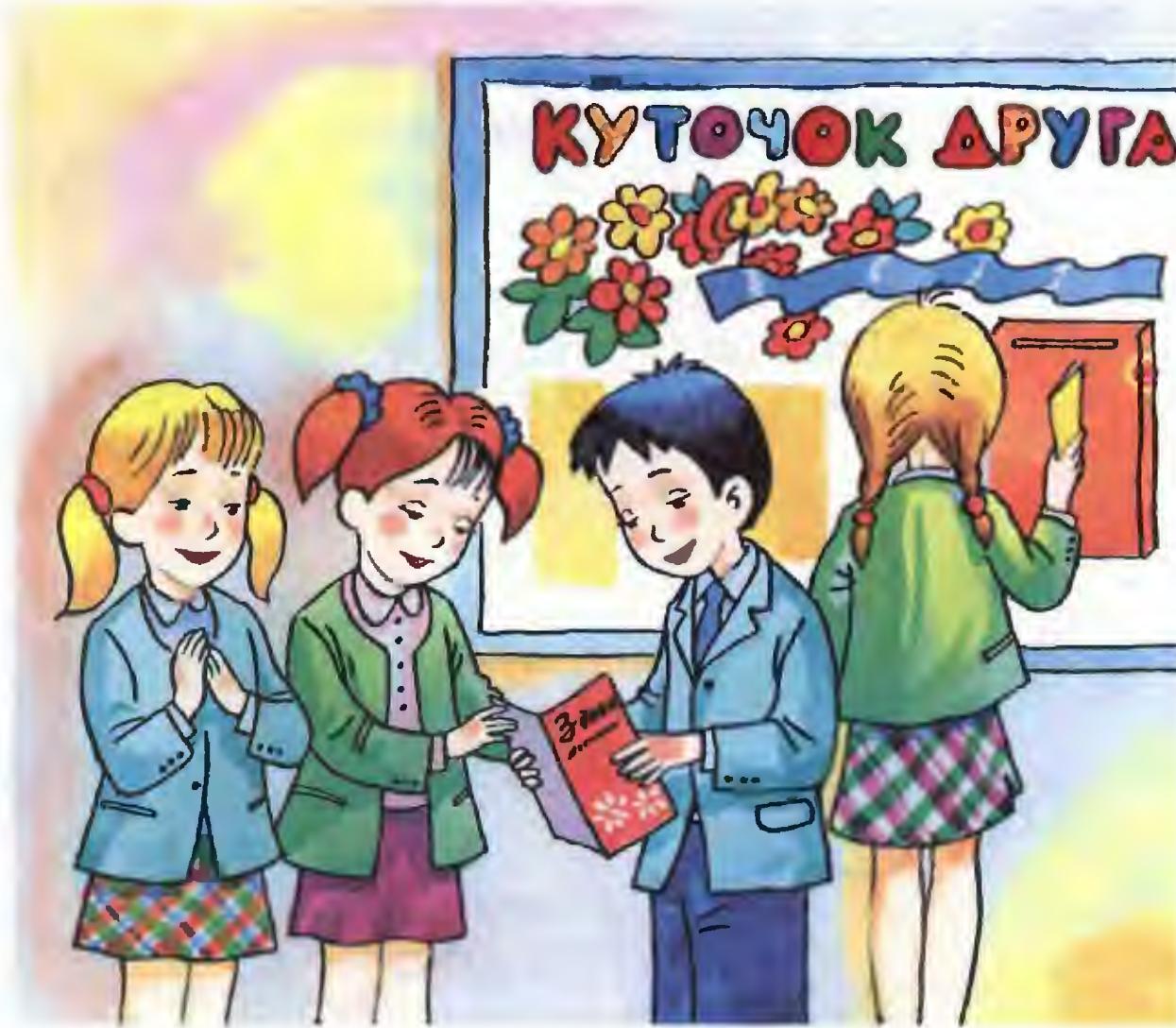
Хто добра людям бажає, той і сам добро має.

УМІЙ ДРУЖИТИ

Розкажи про свого друга. Як його звати? За що ти любиш свого друга?

На малюнку — «Куточек друга». Його варто зробити в затишному куточку класу. Тут кожен може залишити вітальну листівку або подарунок до дня народження свого друга.

Народна мудрість

Дружба — найбільший скарб.

Прочитай вірш. Чому Рябко не ображався на кота?

ДРУЗЯКИ

Кіт з Рябком були друзяки.
Котик нишком у собаки
Брав щоразу м'ясо, сало,
Бо котові завжди мало.

А Рябко зітхав у тузі:
«Хай бере, на те ми друзі».
Діти, ви скажіть мені:
Кіт був друг Рябкові?

Платон Вороњко

Як ти гадаєш, чи подобається комусь, коли його дражнят? Що ти порадиш дражникам?

Прочитай мирилки. Вивчи одну з них напам'ять.

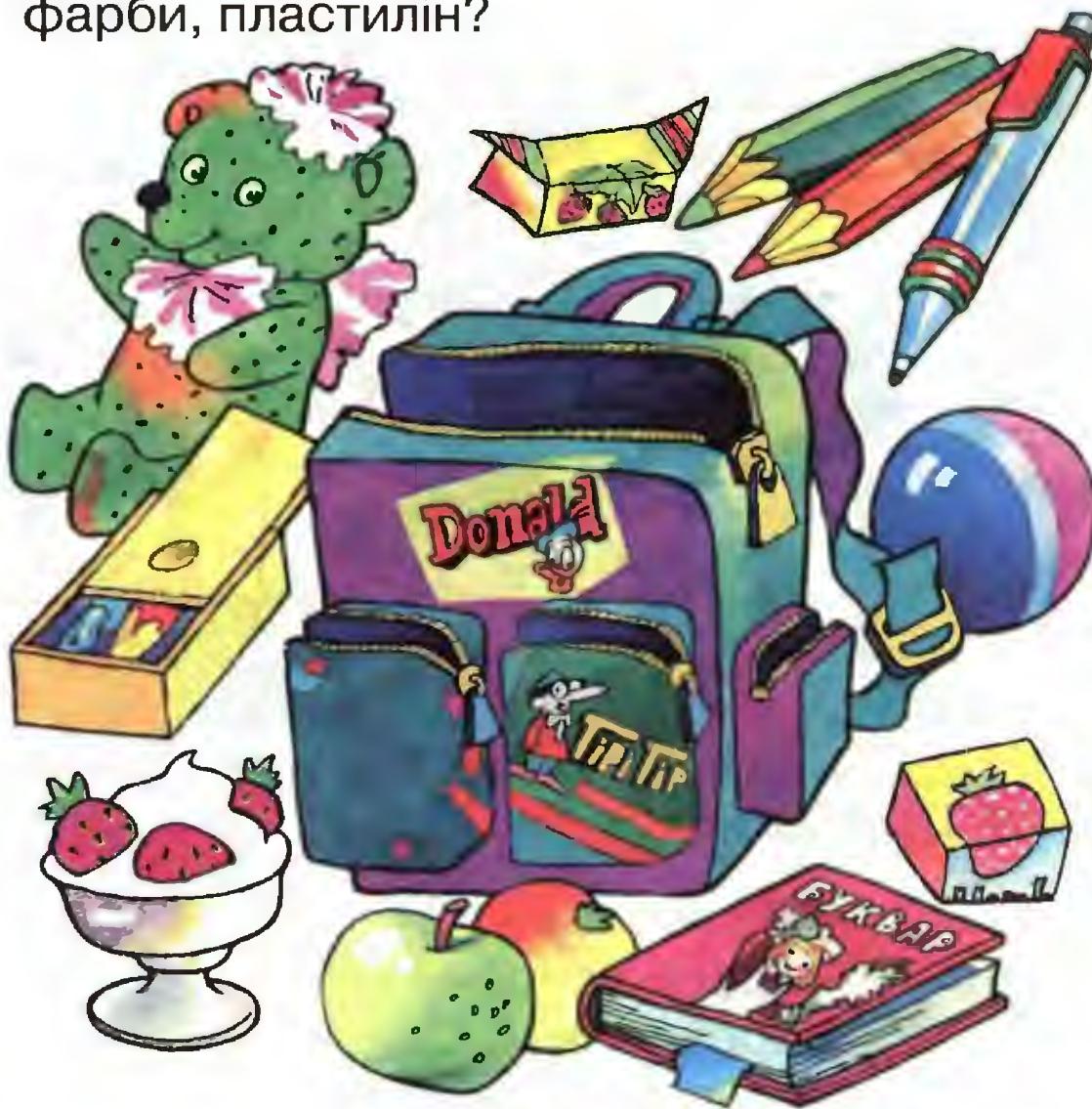
Мир миром,
Пироги з сиром,
Вареники в маслі,
Ми дружечки красні.

***

Через тин вишня нахилилася,
Дві подружки посварилися.
Тобі яблучко, мені грушечка,
Не сварімося, моя душечко.
Тобі яблучко, мені зернятко,
Помирімося, мое серденятко.

ТИ – ШКОЛЯР

1. Розглянь малюнок. Що ти покладеш у ранець? Які речі на уроці будуть зайві? Чому?
2. Як краще розмістити зошити і книжки, пенал, фарби, пластилін?

Розглянь малюнки. Кому із школярів ранець послужить довше?

Учні одного класу склали ось такі правила поведінки в школі.

- Вчасно приходити до школи.
- Уважно слухати вчителя.
- Тримати в порядку своє робоче місце.
- На перерві не галасувати, надміру не бігати.
- Не сміятися зі слабшого.
- Допомагати тим, кому потрібна допомога.

Прийми участь в обговоренні правил.

Що легко виконувати, а що важко?

Запропонуй своє правило.

Розглянь малюнки. Які правила поведінки порушили діти?

ЧИ ВМІЄШ ТИ ВВІЧЛИВО РОЗМОВЛЯТИ

Як треба звертатися до людей, щоб їм було приємно з тобою розмовляти? Відповідь проста — вживати чесні слова. Ось такі: дякую; вибачте, я не навмисне; дозвольте потурбувати; будь ласка; прости.

Розглянь малюнок. Які слова забули діти?

Розіграйте із сусідом по парті ситуації:

- звернися до продавця, щоб купити цукерки;
- звернися до перехожого, щоб дізнатися, котра година.

Прочитай слова: *добрий ранок, на добранич, до побачення, добрий день, будьте здорові, прощавайте, добрий вечір, щасливої дороги, до зустрічі*.

Спочатку назвій слова для вітання; далі — для побажання; потім — для прощання.

Розглянь малюнки. Коли треба говорити тихо, а коли — голосно?

Народна мудрість

Добре слово краще за цукор і мед.

Поміркуйте із сусідом по парті, що для хлопчиків, а що для дівчаток.

- Зустрів знайомих, привітайся.
- Коли вітаєшся, знімай головний убір.
- Не перебивай, коли хтось говорить.
- Не смикай того, з ким розмовляєш.

Прочитайте вірш в особах. Складіть порадник для чесних пасажирів.

БУДЬ ЧЕМНИМ

В автобусі зайчик їхав
І довкола позирав.
Тут підходить їжачок
І говорить:
— Ваш квиток! —
Червоніє зайчик густо
І дає листок... капусти.
Пожував їжак листок:
— Це, — говорить, — не квиток.
Доведеться вам зійти,
І додому пішки йти!

Ігор Січовик

Розглянь малюнок. Розкажи, які правила поведінки порушили діти.

ЧЕМНИМ ТРЕБА БУТИ ВСЮДИ...

Розглянь малюнки. Розкажи, як треба поводитись у бібліотеці, у виставковій залі, у храмі.

Пограйте в ігри «Хто назве найбільше „чарівних“ слів», «Будь ласка».

У МУЗЕЇ

Розглянь малюнки. Уяви, що ти в музеї природи або старовинних речей. Як ти думаєш, що тут знаходитьться?

У музеях влаштовують виставки картин, посуду, одягу, різноманітних машин.

Виставлені предмети не слід чіпати руками, бо їх можна зіпсувати. Адже в музей приходить дуже багато людей.

Щоб нікому не заважати, поводься тихо.

Розкажи, в яких музеях ти побував. Що тобі найбільше запам'яталося?

ЗАПРОШУЄМО ДО ТЕАТРУ

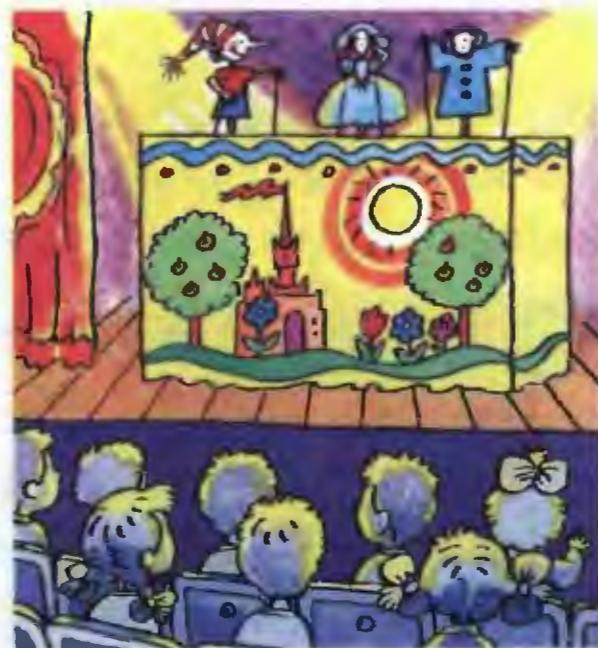

Театри є для дорослих і для дітей.

Театр ляльок, юного глядача, дитячий музичний театр — це дитячі театри.

Розкажи, у які театри ти ходив. Які дивився вистави? Про що вони? Які тобі сподобалися? Чим?

Театральне дійство відбувається на сцені. Це місце, де виступають артисти: танцють, співають, промовляють.

Спектаклі починаються в зазначений час, тому приходити треба вчасно і займати свої місця.

Не заважай артистам розмовами, кашлем, шарудінням. Якщо тобі сподобалася гра артистів — аплодуй їм.

Народна мудрість

Де гра, там і радість.

Прочитай вірш. Хто такий актор?

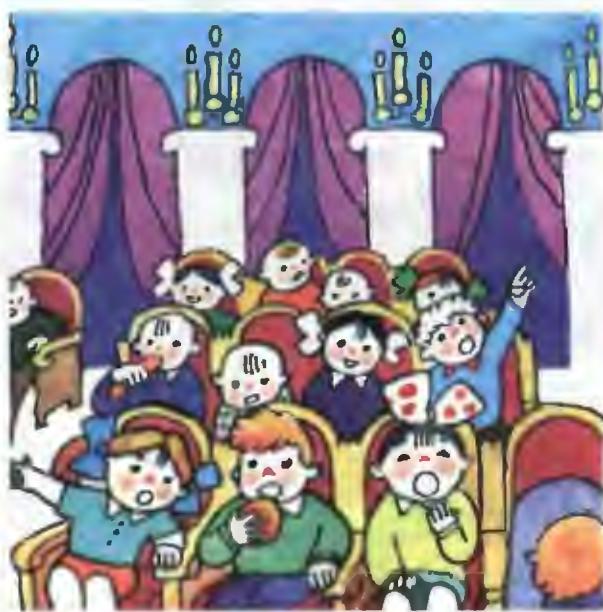
АКТОР

Він такий же, як і ми,
Непомітний між людьми.
А в театрі грає ролі:
Нині — вчителя у школі.
Завтра — буде інша роль.
То бідняк він, то — король.

Віра Паронова

Розглянь малюнки. Хто з дітей поводиться нечесно, заважає іншим? Хто з них правильно проходить між рядами?

СЕРВІРУЄМО СТІЛ

Стіл треба сервірувати, дотримуючись певних правил. З правого боку тарілки кладуть ніж, лезом до неї, і ложку — випуклою частиною вниз. З лівого боку — виделку, гострими зубцями вгору.

 Розглянь малюнок. Дай імена дівчаткам. Хто з них не впорався із завданням?

 Розкажи за малюнком, у якій послідовності будеш сервірувати стіл.

ЯК ТРЕБА ПОВОДИТИСЯ ЗА СТОЛОМ

Коли єси, не клади лікті на стіл, не гойдайся на стілці, не смикай скатертину.

Доповни правила.

1. Не сиди боком до столу.
2. ... тримай ложку в кулаці.
3. Виходячи з-за столу, стілець...
4. ... забудь подякувати тому, хто приготував обід.

1. Розглянь малюнок. Яких правил додержують чесні діти?
2. Що ти порадиш нечесним дітям?

ПРИРОДА НАВКОЛО НАС

ЩО НАЛЕЖИТЬ ДО ПРИРОДИ

Сонце, зорі, повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини і людина — все це природа. Те, що зроблене руками людини, не належить до природи.

Розглянь малюнок. У кожному ряді продовж перелік, початий художником.

Розглянь малюнок. У кожному ряді знайди «зайве».

ПРИРОДА НЕЖИВА І ЖИВА

Розглянь малюнки. Що належить до природи, а що ні?

Сонце, зорі, повітря, вода, ґрунт — це нежива природа.

Рослини, тварини, людина — жива природа.

Каштан, калина, соняшник, осока — рослини.

До якої природи вони належать?

Кінь, вовк, лелека, жаба, комар — тварини.

До якої природи вони належать? А людина?

Розглянь малюнок. Назви предмети, які належать до живої природи. А потім те, що зроблено людиною.

СОНЦЕ

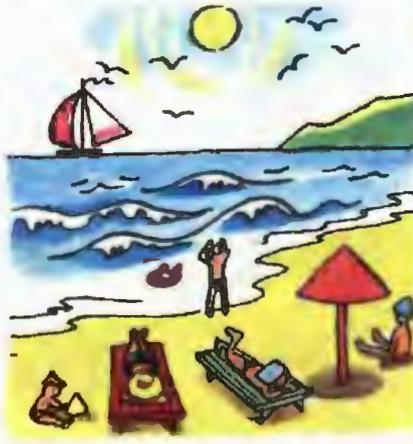
Сонце потрібно всьому живому. Без світла земля поринула б у темряву. Без тепла загинули б рослини, тварини, люди.

Сонце гріє по-різному. Вранці та ввечері воно перебуває низько над землею і дає мало тепла. У полудень піднімається високо і дає більше тепла.

Хмари затримують тепло сонячних променів.

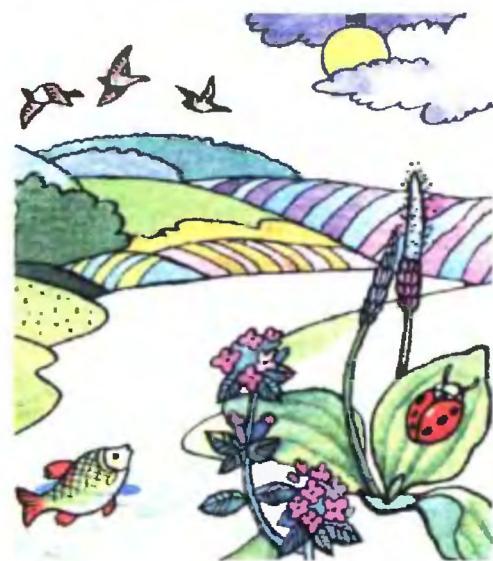
Чи видно сонце, коли небо затягнуте хмарами? Чому хмарного дня прохолодніше?

1. Розглянь малюнки. Як високо перебуває сонце над землею протягом дня?
2. Чому влітку вранці та ввечері прохолодніше, а в полудень — спекотно?

Коли під час прогулянки ти побачиш, що сонечко ховається за хмари, поклич його:

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко,
На веселі квітоньки,
На маленькі дітоньки,
Там вони граються,
Тебе дожидаються.

А ще можна покликати сонечко так:

Ой сонечко, сонечко,
Засвіти!
Буду краще я рости.

Відгадай!

За горами, за лісами золотий кружок встає.
Золоте сховалося, а срібне показалося.

Пограйте в гру «Сонце сходить — усе оживає. Сонце заходить — усе завмирає».

Упродовж року спостерігай за висотою сонця і ти дізнаєшся:

- чому опадає листя;
- засинають мурашки;
- замерзають калюжі;
- розпускаються бруньки;
- дозрівають суниці...

І ще багато чого, що відбувається в природі.

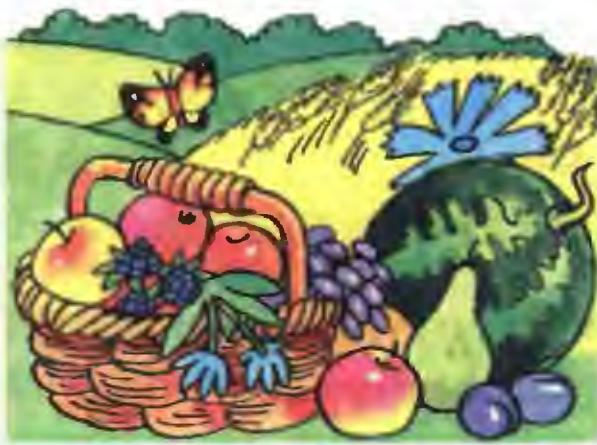
ЧОМУ БУВАЄ ЛІТО, ОСІНЬ, ЗИМА, ВЕСНА

Задумайся, чому влітку спекотно, а взимку — холодно. А навесні й восени не дуже жарко і не дуже холодно.

Здогадався? Так, це також залежить від висоти сонця над землею.

Влітку сонце світить звисока. Восени — з кожним днем все нижче і нижче. Взимку сонце знаходитьться низько над землею. А навесні піднімається вже вище.

Розглянь малюнки. На якому з них зображене літо, осінь, зиму, весну? Як ти про це здогадався? Що ти дізнався про сонце?

ПОВІТРЯ

Відгадай!

Куди ступиш — всюди маєш, хоч не бачиш, а вживаєш.

Спробуй переконатися, що повітря є всюди.

Візьми порожню пляшечку і занур її в миску з водою. Бачиш — із пляшечки піdnімаються бульбашки.

Що там за Невидимко сидить? Це повітря — газ, без якого не можуть жити ні люди, ні рослини, ні тварини.

Розглянь малюнки. Де працює Невидимко?

Ображена кватирка скаржилася на свого господаря. Як ти думаєш, що вона говорила? Для чого провітрюють кімнату?

Помахай зошитом біля обличчя.

Шкіра твого личка відчула легенький вітерець. Чому він утворився? Тому, що вітер — це рух повітря.

Розглянь малюнки. Яка робота у вітру? Продовж цей перелік.

Відгадай!

Летить коник, басує,
Полем-долом пустує,
Ніхто його не впіймає
І не загнуздає.

Вітерець, вітер, вітрище. Кожен із них має свій «голос». Відтвори ці «голоси» за допомогою аркуша паперу.

1. Розглянь малюнок. Якої шкоди завдав буревій природі? А людині?
2. Чи побував буревій там, де ти живеш? Розкажи про його згубну дію. Намалуй про це.

Відгадай!

Не звір, а виє.

ЯКОЮ ВОДА БУВАЄ

Перелий воду з однієї посудини в іншу. Це тобі вдалося зробити, бо вода рідка. Але вона буває і твердою. На що вона перетворюється, коли дуже холодно?

Коли в чайнику кипить вода, що виходить з його носика?

1. Розглянь малюнки. Якою буває вода?
2. Яка вода падає з хмар на землю влітку?
А взимку?

Відгадай!

Яку воду можна носити в решеті?
Біла скатертина увесь світ накрила.
Текло, текло та й лягло під скло.
Біла морква взимку росте.

Розкажи сусіду по парті, звідки приходить вода у твій дім.

ЩО ВОДА МОЖЕ

Перевір, чи розчиняються у воді сіль і цукор.
А пісок, камінчик, цвях?

.. Розглянь малюнки. Навіщо потрібна вода?
Наведи власні приклади.

ЯК БЕРЕГТИ ВОДУ

Наші предки дуже шанували воду. Вони вважали великим гріхом кидати в річку чи озеро сміття, каміння.

Коли вмивали дитину, промовляли:
«Мати моя, вода моя! Мати-водице, мати-водичко! Умий доні (синочку) личко».

Народна мудрість

Хліб — батько, а вода — мати.

Бережи воду!

Навчися чистити зуби так, щоб даремно не витрачати воду.

Відразу налив у склянку воду і закрий кран.
А вже потім чисть зуби і полощи рота.

ГРУНТ

Щоб виріс хороший урожай, потрібна родюча земля, або ґрунт. У ній є все для життя рослини.

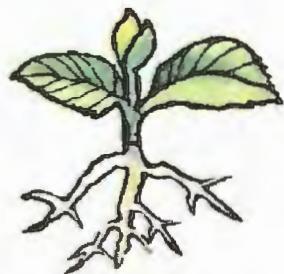
Це — поживні речовини, вода, повітря.

Укинь грудочку ґрунту у воду. З неї виходять бульбашки. Це — повітря.

За допомогою кореня рослина вбирає з ґрунту воду і розчинені в ній поживні речовини, дихає повітрям.

Рослини добре ростуть у пухкому ґрунті. Для цього його треба орати або перекопувати.

У пухкий ґрунт краще проникає вода й повітря.

Висій насіння в ґрунт, полий його.

Спостерігай, коли воно проросте і пустить корінчик.

Розглянь малюнок. Подумай, для кого родюча земля стала домівкою. Назви цих тварин.

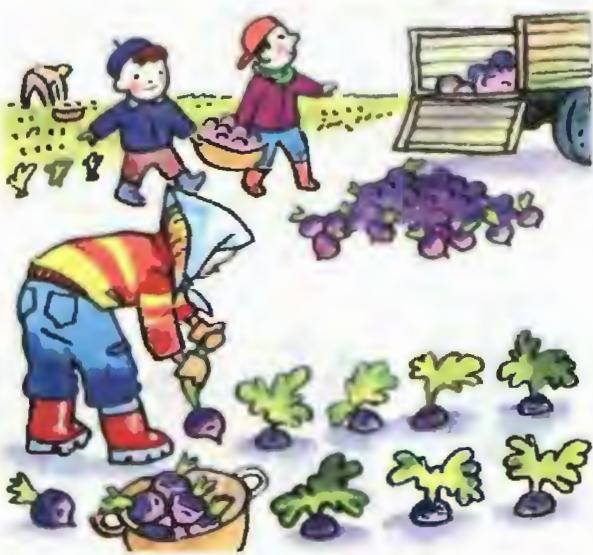
ЯК ДБАТИ ПРО ЗЕМЛЮ

Наші предки здавна шанували землю. Вчасно орали, садили горóдину, висівали жито, пшеницю, збирали врожай. Щоб був хороший урожай, землю треба берегти, не шкодити їй, доглядати.

◆ Народна мудрість ◆

Без догляду земля — кругла сирота.

Розглянь малюнки. Хто дбає про землю, а хто — ні?

РОСЛИНИ

Здоровенний дуб і маленька кульбабка, яскрава жоржина і запашна фіалка — все це рослини.

Ростуть рослини там, де для них удосталь сонячного світла і тепла, води, поживних речовин.

Для дуба й ліщини — це ліс. Для конюшини й кульбаби — луг. Аїр добре росте на березі річки чи ставка. А от ряска чи латаття біле — у воді.

Каштан облюбував місце в парках, скверах, троянда — на клумбі, а соняшник — на полі чи городі.

Розглянь малюнок. Що де росте?

Розкажи сусіду по парті, які кімнатні рослини є в тебе вдома. Як треба доглядати кімнатні рослини?

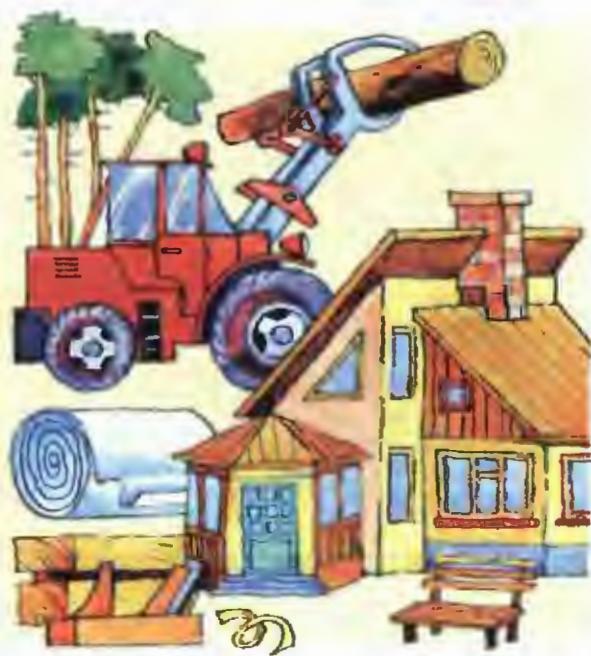
Розглянь малюнок. Яка рослина тут «зайва»? Чому?

РОСЛИНИ В ЖИТТІ ЛЮДЕЙ

Розглянь малюнки. Дари яких рослин зображені на них?

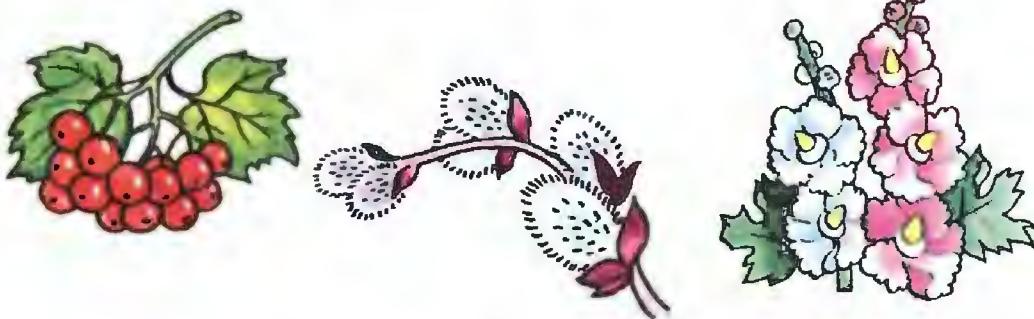

ВШАНУВАННЯ РОСЛИН

В Україні здавна шанують рослини: калину, чорнобривці, мальви...

З давніх-давен шанують вербу́. Ледь пригріє сонечко, а вона вже вітає нас своїми пухнастими котиками.

Верба росте біля води. Встромиш гілку чи кі-лочок у вологу землю — і виросте дерево. І кри-ниці копали під вербою.

Розкажи, чому шанують вербу в Україні. Чим тобі подобається верба?

Народна мудрість

Де верба — там і вода.

Гілочками верби, калини, квітками чорнобривців, мальв прикрашали садибу.

Звіробій, подорожник, чебрець та багато інших рослин використовують як ліки.

Український народ оспівував улюблені рослини, складав про них вірші.

КАЛИНОНЬКА

Ось калина над рікою
Віти стелить по воді.
Хто це щедрою рукою
Їй намистечко надів?

Червонясте, променисте —
Розцвітає, як вогні...
Дай хоч трішечки намиста,
Калинонько, і мені!

Марія Познанська

-
1. Для чого використовують плоди калини?
  2. Розглянь малюнок. З яких рослин не можна складати букети, плести віночки?

Запам'ятай: цих рослин дуже мало!

БУДЬ РОСЛИНАМ ДРУГОМ

ВМІЙТЕ ЛЮБИТИ ПРИРОДУ

В полі, у лісі, над яром —
Квіти, дерева і трави...
Цвіту не вирви задаром,
Гілки не втни для забави.

Оберігайте ж повсюди
Шлях і стежиночку в гаї.
Все те окрасою буде
Нашого рідного краю.

Петро Сиченко

Розглянь малюнки. Що ти скажеш хлопчикові, який зламав дерева?

ТВАРИНИ

Мурашка, щука, жаба, черепаха, синиця, курка, вовк, собака — це тварини. Тварин дуже багато. Всі вони різні.

Мурашка маленька, а лось — великий.

Метелик схожий на квітку, їжак — на колючий клубок, а вуж — на палку...

Вовк — сірий, лисиця — руда...

Одні тварини літають, інші — плавають, а деякі — ходять, стрибають, повзають.

Розглянь малюнок. Які тварини зображені на ньому?

Хто з них літає?

Хто плаває?

Хто ходить?

Хто стрибає?

А хто повзає?

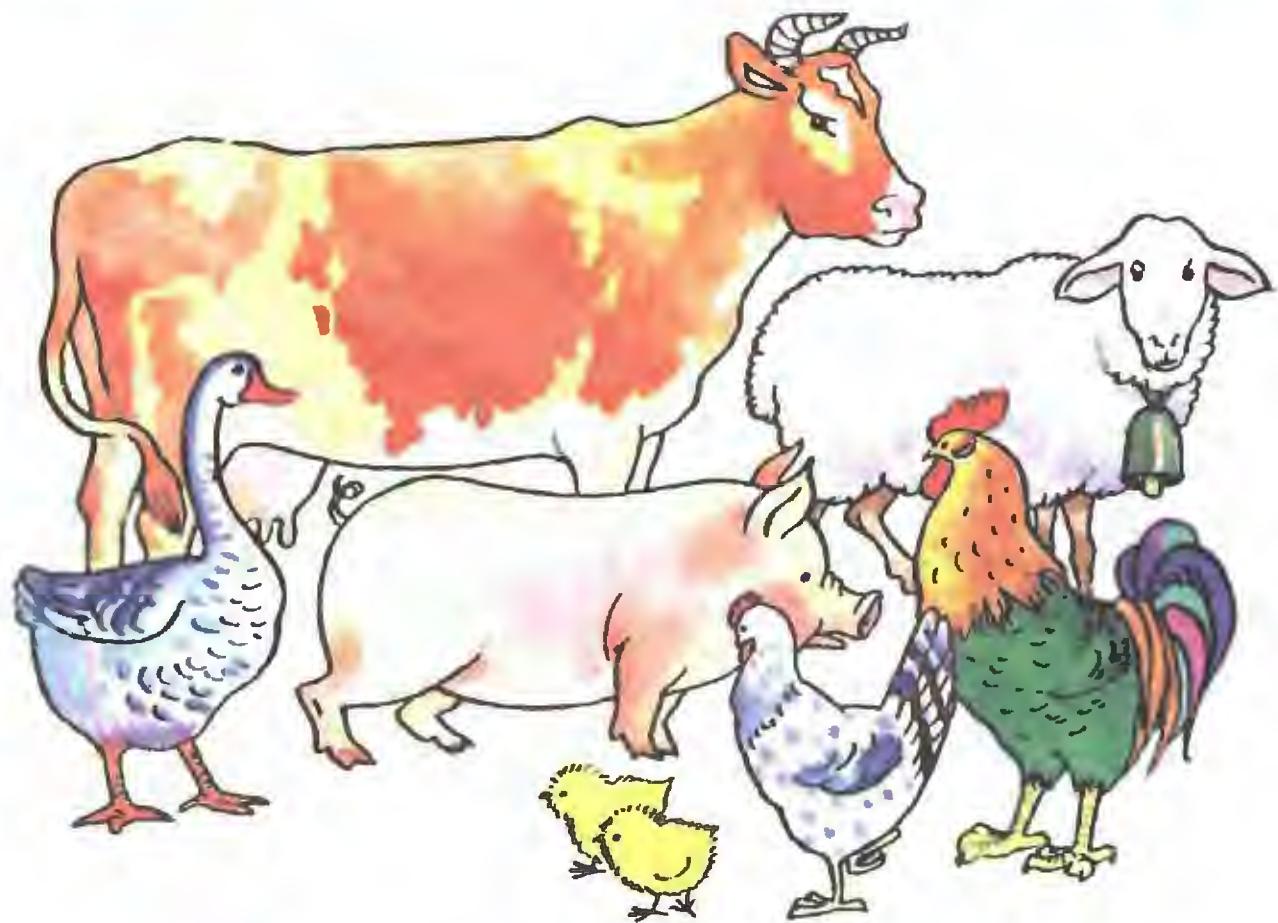
Тварини живуть у лісі, лузі, річці, землі. Тут вони знаходять собі їжу, схованки від ворогів.

1. Розглянь малюнок. Назви зображеніх тварин. Де вони живуть?
2. Розкажи, які тварини живуть поруч із тобою.

ТВАРИНИ В ЖИТТІ ЛЮДЕЙ

Розглянь малюнки. Що люди одержують від тварин?

ІМЕННА КНИЖКА ТВАРИН

Розглянь малюнок. Дай клички цим тваринам. Де вони живуть?

Створи іменну книжку тварин.

Для цього на сторінках альбому розмісти фотографії або малюнки своїх улюблениців.

Запиши клички корів, телят, лошат, котів, собак, хом'яків, папуг, черепах, рибок.

Відгадай! ■ ■ ■ ■ ■

Часто вмивається, але рушником не втирається.

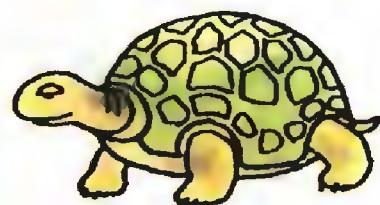
Розглянь малюнки. З яких казок ці герої?

ЖИВИЙ КУТОЧОК

Опиши тварину, яка живе в тебе вдома. Запропонуй сусіду по парті відгадати, хто це.

Розглянь малюнки. Назви тварин, зображеніх на них. Як за ними доглядати?

Не забувай піклуватися про птахів узимку. Змайструй з батьками годівничку для них.

Підгодовуй птахів. Вони люблять насіння соняшника, гарбуза, кавуна, бур'янів.

Не можна давати птахам підсмажене насіння.

Відгадай!

Прилетіли гості,
Сіли на помості,
Без сокири, без лопати
Поробили собі хати.

В Україні здавна шанують лелек і ластівок.
Адже їх приліт сповіщає, що настала весна.

Велика шана їм і за невтомну працю. Скільки зусиль треба докласти ластівці та лелеці, щоб збудувати затишне гніздечко! Багато в них турботи і тоді, коли з'являються пташенята.

Ластівки весело щебечуть, а лелеки не мають голосу. Вони можуть тільки гучно торохтіти дзьобом.

З давніх-давен заборонялося чіпати не тільки гнізда, а й полохати птахів.

Розкажи, як живуть ластівки та лелеки. Які в них гнізда?

ЇХ ТРЕБА ОХОРОНЯТИ

Потребують охорони бурі ведмеді. Живуть вони в Карпатах. Жити там їм стає дедалі важче.

Люди вирубують ліси. Затишних місць для ведмедів стає все менше. На них полюють.

Що ж робити, аби врятувати ведмедів?

Заборонити мисливцям полювати на них.

Створити в лісах такі куточки, де б ведмедям затишно жилося.

1. Розглянь малюнок. Де можна побачити бурого ведмедя? Де йому краще живеться: на волі чи в зоопарку?
2. Чому треба охороняти тварин?
3. Героєм яких казок є ведмідь?

Створи книжку «Скарги рослин і тварин». Записуй в неї, які рослини й тварини потребують охорони.

ЧИ ЗНАЄШ ТИ РОСЛИНИ І ТВАРИН

Розглянь малюнок. Як називаються ці рослини? Що допомогло тобі їх упізнати?

1. Розглянь малюнок. Назви тварин, зображеніх на ньому. Що допомогло тобі їх упізнати?

2. Розкажи, де живуть ці тварини.

ТВІЙ РІДНИЙ КРАЙ

ДЕ ТИ ЖИВЕШ

Найкраще місце на Землі те, де ти народився і живеш. Тут твої рідні, друзі. Тут є і річка, і ліс... Як не любити таке місце!

Наталка живе за адресою: село Івонівці Тиврівського району Вінницької області. Це на Підділлі.

1. Назви свою домашню адресу. У якому будинку ти живеш? Розкажи про нього.
2. Чим твій будинок відрізняється від інших?

БАТЬКІВЩИНА

Он повзе мурашка,
Ось хлюпоче річка.
Не зривай ромашку,
Не топчи травичку.
В зéлені діброва,
В китицях ліщина.
Глянь, яка чудова
Наша Україна.

Анатолій Камінчук

Розкажи про місто чи село, в якому ти живеш. Чим воно особливе? Що в ньому є такого, чого немає ніде?

Доповни розповідь про своє місто або село за такими запитаннями:

Як називається річка, біля якої ти живеш?

Які є рослини у твоєму місті чи селі?

Які птахи в'ють гнізда біля твого дому?

Які рослини і тварини твого краю потребують охорони?

Розглянь малюнки. Розкажи про працю дорослих там, де ти живеш.

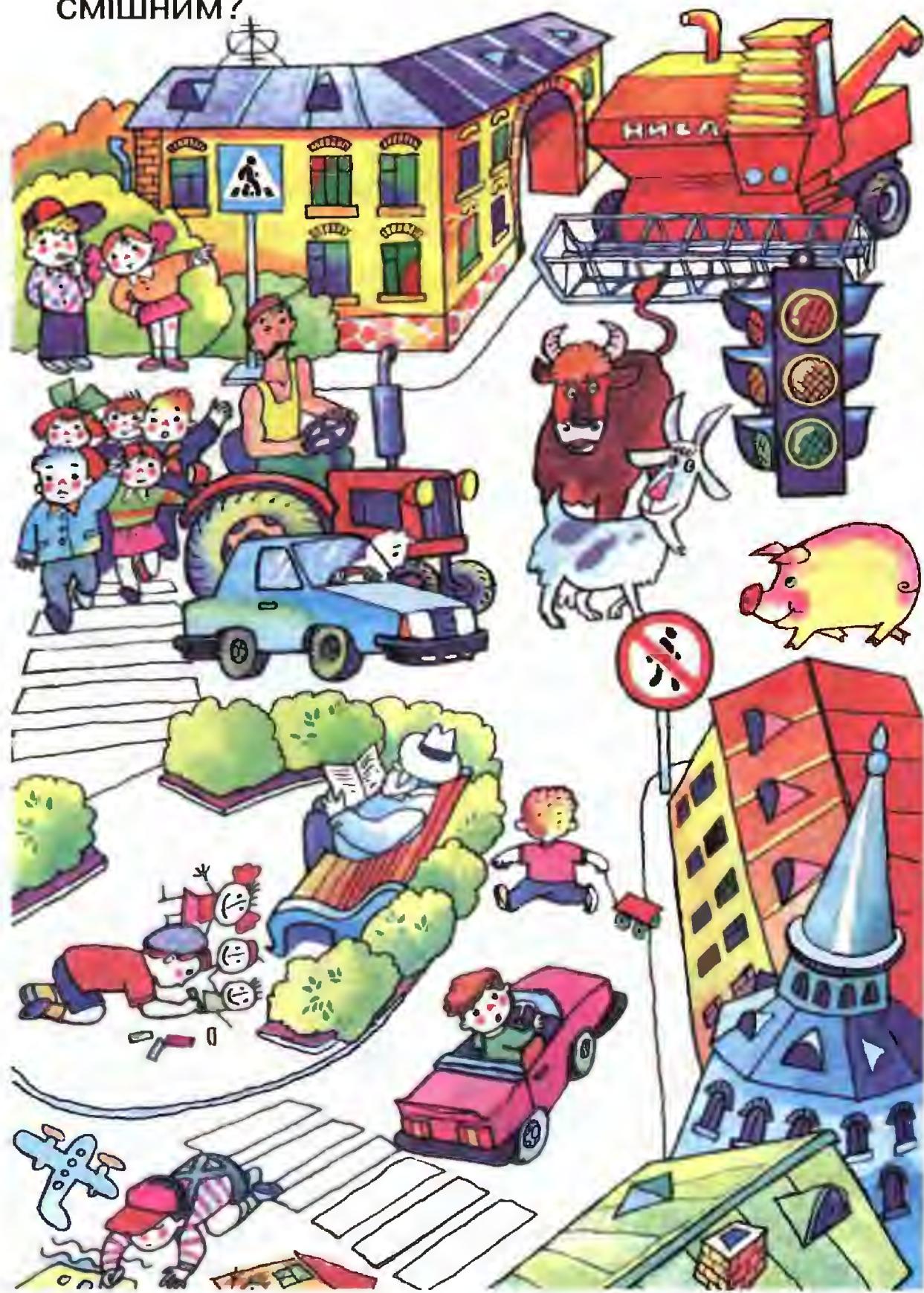
Народна мудрість

Та земля мила, де мати народила.

1. Попрацюйте в групі. Розгляньте малюнок «Дивне місто». Які предмети тут «зайві»?
2. Чого в місті не буває? Що видалося вам смішним?

ПАМ'ЯТКИ СТАРОВИННИ РІДНОГО КРАЮ

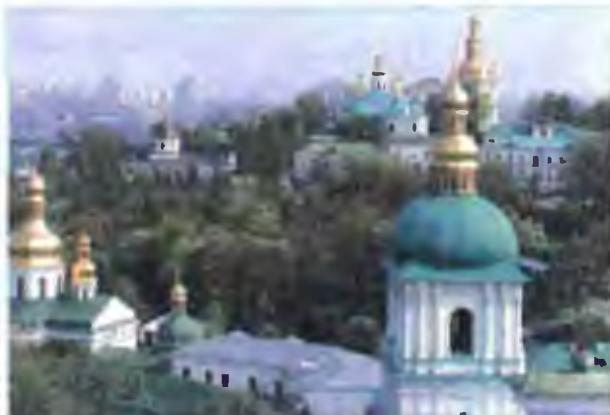
Кожне місто або село має старовинні споруди: будинки, храми, пам'ятники тощо.

У Києві це Золоті ворота, Софійський собор, Києво-Печерська лавра.

У Львові — площа Ринок, Високий замок.

У Криму — Воронцовський палац.

Ці пам'ятки є зразками культури минулого.

Розглянь малюнки. Чи знаєш ти ці пам'ятки старовини? Розкажи, які старовинні споруди є у твоєму місті або селі.

НАРОДНІ МАЙСТРИ

1. Розглянь малюнки. Вони розповіли тобі про вироби народних майстрів.
2. Розпитай своїх рідних про те, чим займалися колись і займаються тепер народні майстри твоєго краю.
3. Що буде, якщо люди перестануть майструвати, вишивати, плести?

ХТО ЖИВЕ ПОРУЧ ІЗ ТОБОЮ

Юлю знаю я давно —
З нею я була в кіно.
Знаю Раю, знаю Майю,
Всіх дівчат в будинку знаю.

Любов Пшенична

1. Хто твої сусіди? Розкажи про них.
З ким ти дружиш? Кому допомагаєш?
2. Де живуть твої родичі? Коли ти їх провідуєш?
Як дістаєшся до них?

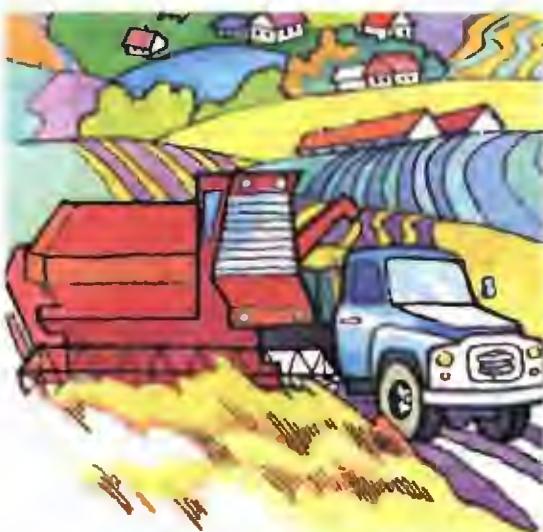
1. Розглянь малюнок. Вибери, якими з цих предметів можна гратися удвох.
2. З ким тобі любо гратися? Розкажи.

ЩО ВИГОТОВЛЯЮТЬ АБО ВИРОЩУЮТЬ ТАМ, ДЕ ТИ ЖИВЕШ

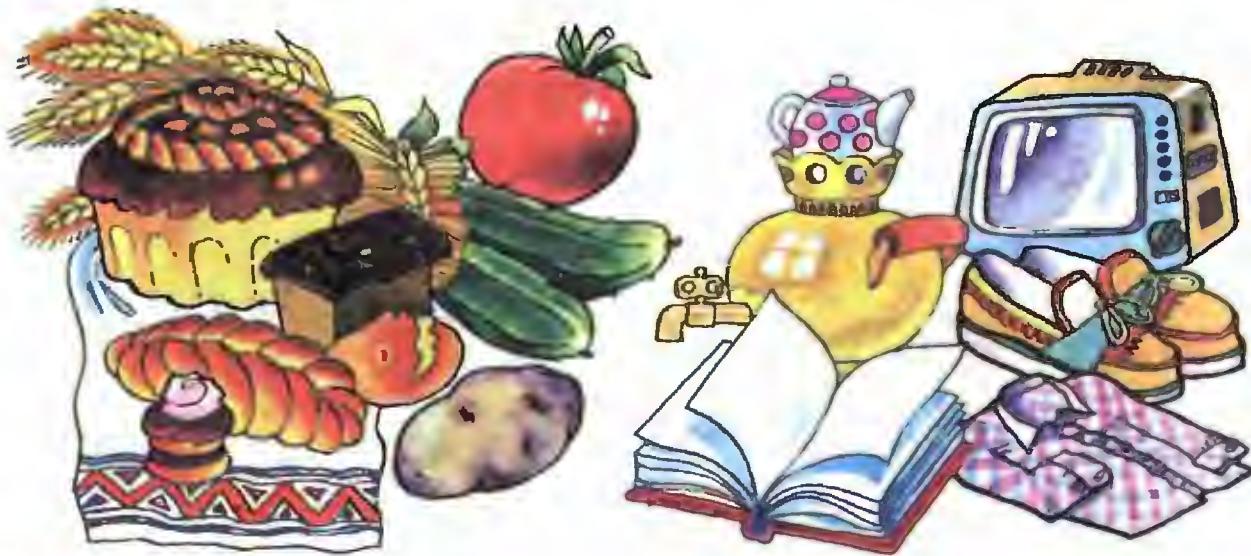

Розглянь малюнки. Які машини зображені на них? Звідки на поле прийшов трактор, комбайн?

Відгадай!

По полю ходить, зерно молотить,
жне, косить — хліба не просить.

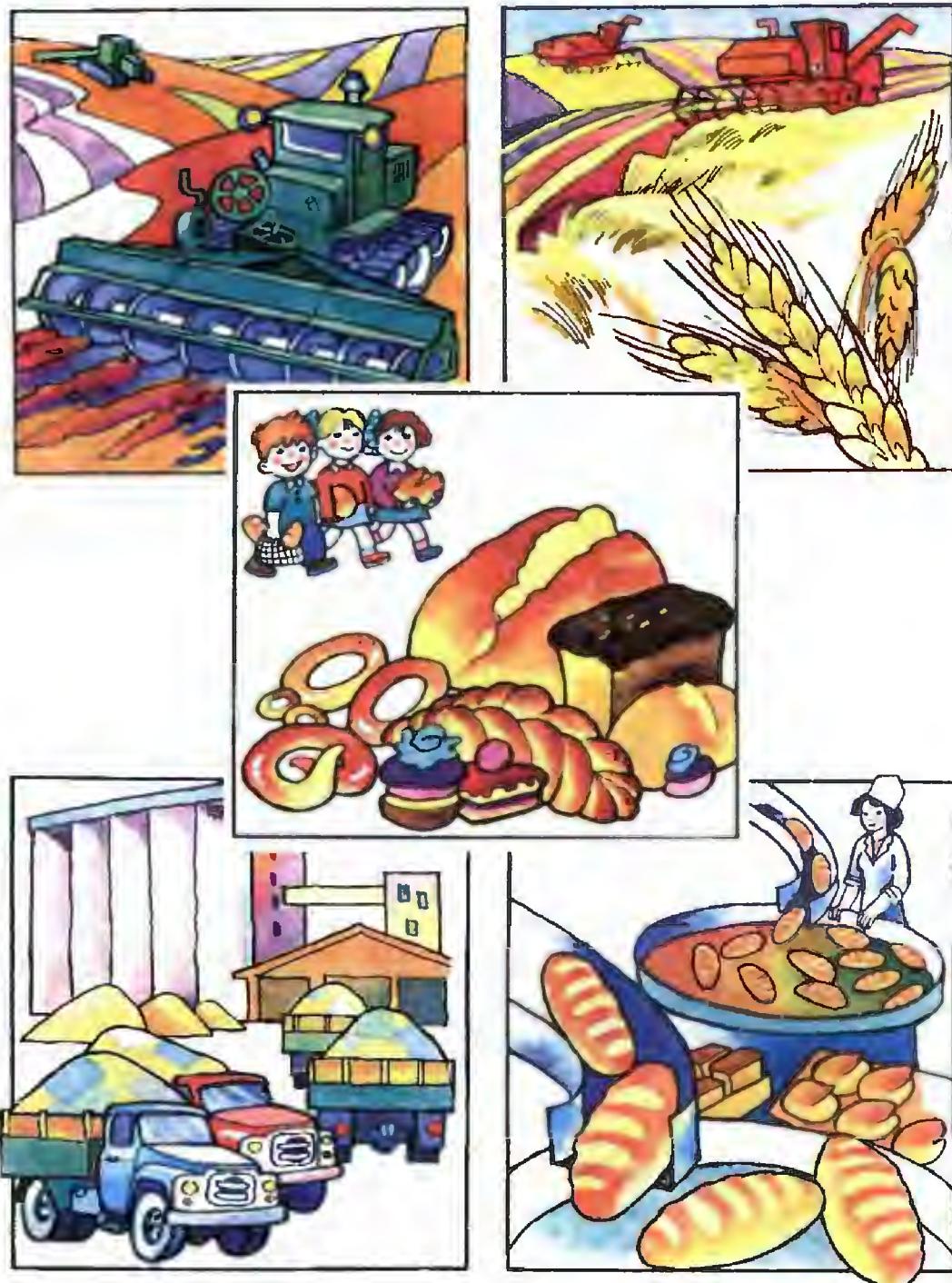
Розглянь малюнок. Що виготовлено в місті, а що вирощено в селі? Що виготовляють або вирощують там, де ти живеш?

ЯК ХЛІБ НА СТІЛ ПРИЙШОВ

Жоден день у твоєму житті не обходить без хліба. Перш ніж потрапити на стіл, хліб проходить довгий шлях.

За малюнками склади розповідь про людей, які оруть землю, засівають її, збирають урожай, мелють зерно, випікають хліб.

ВШАНУВАННЯ ХЛІБА

Хліб — це достаток. З давніх-давен українці шанували хліб. Якщо шматочок хліба падав додолу, його піднімали і ціluвали. Про хліб говорили і говорять із повагою.

З хлібом-сіллю на вишитому рушнику зустрічають в Україні почесних гостей.

Розкажи, чи шанують хліб у твоїй родині. Як ти ставишся до нього?

Відгадай!

Б'ють мене ціпками,
Ріжуть мене ножами,
За те мене отак гублять,
Що всі мене дуже люблять.

Народна мудрість

Як вродить жито, то будемо жити.

ЯК ОДЯГ ДО НАС ПРИЙШОВ

Розглянь малюнки. Розкажи, який шлях проходить одяг: від рослини до сорочини, від вівці до штанців.

ЩО З ЧОГО

1. Розглянь малюнки. Вибери, що виготовлено з тканини, з дерева, з металу.
2. Які з цих предметів виготовляють там, де ти живеш?

ІГРАШКИ

Розглянь малюнок. Назви іграшки, зображені на ньому. Які з них сучасні, а які — старовинні?

У давнину в Україні іграшки виготовляли народні майстри. Вони ліпили їх із глини, вирізали з дерева, шили з тканини.

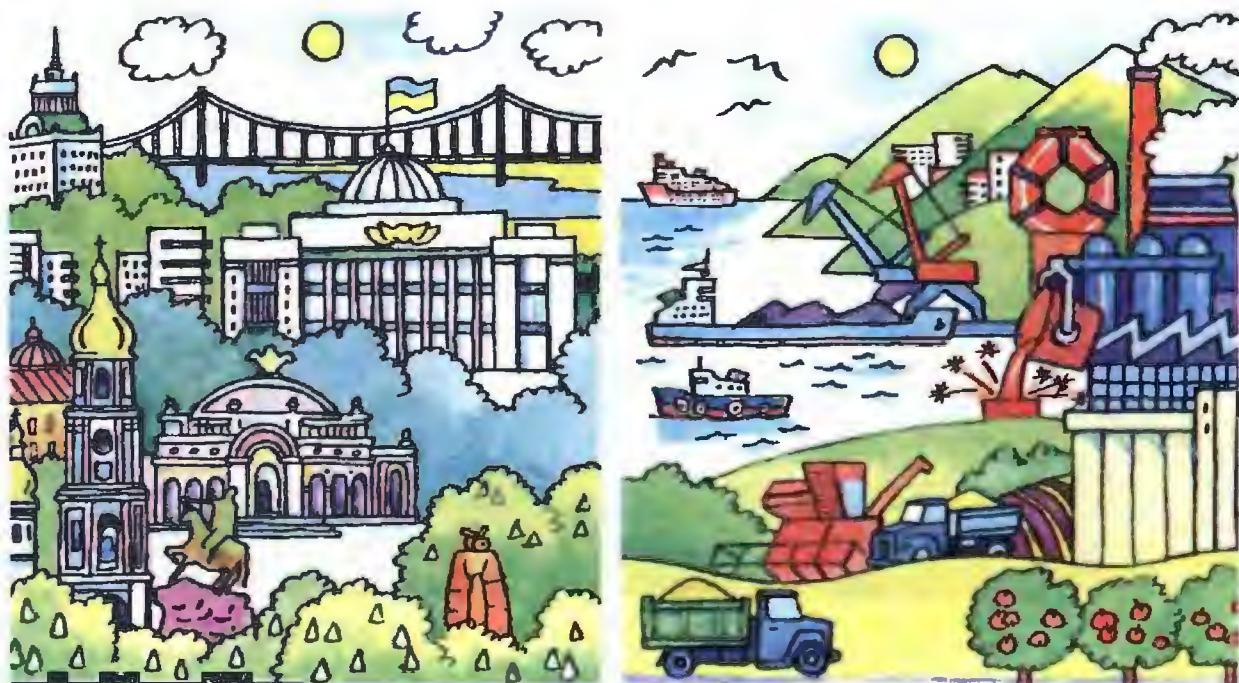

Принеси до школи свою улюблена іграшку. Розкажи, з чого її зроблено і як нею гратися.

ТВОЯ КРАЇНА – УКРАЇНА

Україна — багата держава. У ній багато лісів, річок, родючих степів. В Україні є гори — Карпати і Кримські, моря — Чорне й Азовське.

Через усю Україну протікає річка Дніпро. Його оспівано в піснях, легендах. Дніпро — гордість і слава України.

Дай відповіді на запитання:

Як називається наша держава?
Чим багата Україна?
Які гори і моря є в нашій країні?
Яка річка протікає через усю Україну?

Столицею України є місто Київ. Воно розкинулося на берегах Дніпра. Прадавнє місто славиться своєю красою.

Розкажи, які пам'ятні місця Києва ти знаєш?

УКРАЇНА – НЕЗАЛЕЖНА ДЕРЖАВА

Прочитай вірші. Вивчи напам'ять один із них.

Україно моя мила,
Ти моя рідненька,
Я тебе так широко люблю,
Хоч я ще маленька.

Іванна Блажкевич

Хто ти, хлопчику маленький?
Син я України-неньки!
Українцем я звуся
Й тою назвою горжуся.

Юрій Шкрумеляк

1991 року Україна стала незалежною державою. Цю урочисту подію відзначає щороку весь український народ.

24 серпня – День незалежності України.

Розкажи, якою ти хочеш бачити нашу державу.
Що для неї ти можеш зробити сьогодні?

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Державними символами є герб, прапор, гімн.

Герб — особливий знак-символ. Державний герб України — золотий тризуб на синьому тлі.

Прапор — полотно певних кольорів, символ незалежності держави. Державний прапор України — синьо-жовтий. Ці кольори означають синє небо і золоту ниву.

Гімн нашої держави — урочиста пісня, символ єдності українського народу.

Прочитай перші рядки гімну України. Вивчи їх напам'ять.

Ще не вмерла України
І слава, і воля,
Ще нам, браття молодії,
Усміхнеться доля.

Запам'ятай: коли вносять чи виносять державний прапор, коли виконують гімн, треба обов'язково встати.

СВЯТА НАШОЇ КРАЇНИ

Кожна пора року дарує нам радісні свята. Зима — Святого Миколая, Новий рік, Різдво Христове.

Прочитай вірш. Про яке свято йдеться в ньому?

СВЯТИЙ МИКОЛАЙ

Іде Святий Миколай
В Україну — милий край.
Хто був чесним повсякчас,
Тим дарунки він припас.
Тістечка і шоколад,
Помаранчі, мармелад,
Пироги фруктові,
Цукерочки кольорові,
Книжечки, ляльки, машинки,
Ковзанки, стрічки, картинки...

Лариса Недін

Майже всі християнські народи мають звичай обдаровувати дітей у ніч з 18 на 19 грудня. Адже Святий Миколай Чудотворець — покровитель дітей. Відомо, що подарунки отримують лише чесні й слухняні діти.

Розглянь малюнки. Які свята зображені на них. Коли святкують Новий рік?

7 січня наша країна святкує Різдво Христове. Напередодні свята господиня готує 12 пісних (нем'ясних) страв. Українськими стравами є кутя, борщ, вареники, голубці, холодець із риби.

Вечеряють на Святвечір 6 січня, коли на небі засвітиться перша зірка. Після вечері вся родина колядує.

Навесні Україна святкує Восьме березня,
Великдень, День Матері.

Прочитай вірш. До якого свята розписують писанки?

ПИСАНКА

Писанка, писанка —
Кращої нема!
Мама тільки помогала,
Малювала я сама.
І хрестики, і листочки,
І два малі поясочки,
Поміж них — горобенят
Змалювала цілий ряд.

Лариса Недін

До Великодня готуються заздалегідь. Печуть паски, фарбують крашанки, розписують писанки.

Святкового ранку до сходу сонця треба відчинити всі вікна, щоб чаюдійне проміння велико-днього сонця принесло в дім щастя та здоров'я.

На Великдень люди христосуються: цілються одне з одним тричі і дарують крашанки. Дарувати крашанку або писанку означає бажати щастя, здоров'я.

Знайди дві одинакові писанки на малюнку.

У травні ми відзначаємо свято Матері, щоб матуся відчула любов і вдячність своїх дітей.

Ти можеш приготувати для мами подарунок:

- виконати малюнок;
- зробити аплікацію з кольорового паперу;
- вивчити вірш, пісню, танок.

 Прочитай вірш мамі. Якими словами ти звертаєшся до своєї мами?

НАЙДОРОЖЧЕ СЛОВО

Ще в колисці немовля
Слово «мама» вимовля.
Найдорожче в світі слово
Так звучить у рідній мові:
«Мати, матінка, матуся,
Мама, мамочка, мамуся...»
Ну, а як звертаюсь я? —
«Рідна ненечко моя!»

Варвара Гринько

Народна мудрість

Материнська ласка кінця не знає.

►►► ДОДАТОК ►►►

До теми «Про тебе самого»

КМІТЛИВИЙ АНДРУСЬ

- Андрюсю, ти знаєш, скільки в тебе пальчиків на руках? — питає Оля.
- Знаю, — відповів Андрусь.
- Ну, скажи.
- Стільки ж, як і в тебе.

Микола Герасименко

МИХАЙЛИК-МІНЯЙЛИК

Свистульку — на ремінчик,
Ремінчик — на лопатку,
Лопатку — на відерце,
Відерце — на машинку,
Машинку — на листівки,
Листівки — на свистульку...
І так щодня Михайлик,
Всім знаний як міньяйлик,
Міняє все охоче
На те, що бачать очі.
Лиш дід у вус сміється,
Не витрачає слів,
Бо знає: зостається
Міняйло без штанів.

Марія Людкевич

Як зробити іграшковий телефон?

Для цього візьміть дві коробочки з-під сирників і зробіть у кожній невеличку дірочку. Крізь неї між коробочками протягніть нитку та закріпіть її з обох кінців.

Візьміть коробочки та натягніть нитку, відійшовши один від одного на певну відстань. Один учень говорить у коробочку, а другий прикладає вухо до іншої, що на другому кінці нитки. У коробочку не кричіть, бо можна зіпсувати слух.

Гра «Що змінилося?»

За сигналом учень заплющує очі. У цей час треба заховати якийсь предмет або переставити речі. Учень має сказати, що змінилося.

Гра «Впізнай за голосом»

Діти стають у коло. Один з учнів (ведучий) виходить на середину і заплюшує очі. Решта рухається по колу і співає пісні. За сигналом діти зупиняються, хтось з учасників гри говорить (можна змінити голос): «Ти загадку відгадай, хто покликав тебе, впізнай!» Ведучий розплюшує очі і називає ім'я того, хто говорив.

Якщо ім'я названо правильно — той, кого назвали, стає в середину кола.

Гра «Впізнай за смаком»

Заплюшивши очі, учень відкриває рота. Йому кладуть до рота щось смачненькє. Треба розпізнати, що це: який має смак, колір...

Чи знаєш ти?

На світі нема жодної людини, яка б мала однакові вуха. У більшості людей вони відрізняються одне від одного і за формою, і за величиною.

Загадки

П'ять братів, п'ять силачів...
Хоч і здаються малими,
Можеш все робити ними:
І писати, й майструвати...
Хто вони? Зумій вгадати.

Сопе, хропе, часом чхає,
Сюди-туди зазирає.
На морозі замерзає,
Бо одежини не має.

Солоне, а не сіль,
біжить, а не річка,
блищить, а не золото.

НАЙКРАЩА ІГРАШКА

— Не вгадати тобі нізащо,
котра з іграшок — найкраща!
— Знаю! Трактор заводний!
— Зовсім ні.
— Електрична залізниця!
— Помилився.
— Ну, тоді це — пароплав!
— Не вгадав.
— Зрозуміло: це — літак!
— Знов не так.
Добре, відповідь я дам:
та, яку зробив ти САМ!

Анатолій Костецький

Чи знаєш ти?

Скільки існують діти, стільки й існують ляльки.

У давнину вважалося: чим краще дитина грається з лялькою, тим більший достаток буде в сім'ї.

Старовинні прості ляльки було знайдено в Київській, Полтавській та Черкаській областях.

Як робили ляльку

Брали шматок тканини, начиняли її ганчір'ям і зав'язували вузол. Виходила голівка. Потім цю голівку перев'язували червоними або чорними нитками, щоб утворилося обличчя. До кінців тканини прив'язували клапті, які нагадували спідницю, запаску. На голову зав'язували хустку. Якщо ця лялька — «княгиня», їй одягали вінок, стрічки.

Тлумачний словник

Запаска — незшита спідниця.

До теми «Родина, рідня, рід»

Чи знаєш ти?

З давніх-давен мати доглядала дітей, оберігала оселю.

Батько будував оселю, доглядав худобу, вирощував хліб. Адже він сильніший за всіх у сім'ї.

Коли сини підростали, то допомагали батькові. Доньки ж допомагали матері. Вона довіку була берегинею родини.

КОВАЛІВНА

— Звідки ти?
— З Яворова.
— А чия ти?
— Ковальова.
В мене тато коваль,
І дідусь був коваль,

І мій брат — коваленко.
— А як звуть тебе?
— Оленка.
— Ну, бувай!
Рости здорова,
Ковалівно з Яворова!

Лідія Компанієць

ГАЛЮСЯ

У Галюсі є мамуся,
У мамусі є матуся,
А матусина матуся —
То — Галюсина бабуся.

А у тата є татусь,
Для Галюсі він — дідусь!
І ще знайте, що Галюся —
Внучка діда і бабусі.

Катерина Перелісна

ЯК МЕНІ КУПИЛИ ЛОШАТКО

В мене дуже добрий татко —
Він купив мені лошатко —
Справжнє, тепле і руде —
Воно вухами пряде.

В нього зірочка на лобі,
В нього грива золота,
І тепер я вже не буду
Запрягать свого кота!

Леся Вербицька

ТІЛЬКИ МАМА

— Я на ковзанку піду!
— А коли ж до хати?
Тільки мама вміє так
Лагідно спитати.

— На ходу сніданок з'їм!
— Так не слід робити!
Тільки мама може так
Лагідно сварити.

В снах літаю до зірок...
— Час вставати, сину...
Тільки мама збудить так
Лагідно дитину.

Володимир Лучук

***

Ту-ру, ту-ру, то-ру,
Їде віз під гору,
А із гори в долину,
До бабусі в гостину.

Їде батько й матуся,
Їде тітка Олюся,
Їде Юрчик синочок —
Гостей повний візочок.

А бабуся старенька
Любим гостям раденька,
Любих гостей вітає,
Хлібом-медом приймає.

Марійка Підгірянка

БРАТИК І СЕСТРИЧКА

Братик для сестрички
Чистить черевички,
Сплів бичка з соломи,
Склейв з шишок гнома.
І тепер по килимку
Їздить гномик на бичку.
А сестричка, хоч мала,
Голку й зáполоч взяла,
Вишила два носики,
Ще й двоє оченяток,
Наче маченяток.
І вже із сорочини
Співають дві пташини
На різні голоси...
— На, братику, носи!..

Тамара Коломієць

Тлумачний словник

Зáполоч — нитки для вишивання.

ДЕТИМАМ І ЯВСЕСАМ

Мáла мати два сини,
Дивно звалися вони:
Трохи старший — Детимам,
А молодший — Явсесам.
Явсесам за кожне дíло
Бравсь охоче,
Бравсь уміло:
— Вчусь робити я все сам!..
Детимам же тільки хниче

Та щоразу маму кличе:
— Я не вмію... Де ти мам?..
Явсесам сьогодні зрана
Клеїв іграшки старанно.
Літаки та голуби.
Детимам сидів та хлипав:
— І мені таке зроби!
Детимаму мовить мама:
— Так негоже, Детимам.
Вчися, сину, в Явсесама,
Пробуй все робити сам.

Олександр Пархоменко

КОТИКУ-ВОРКОТИКУ

— Котику-воркотику,
Одягни сорочку!
— Я не вмію!

— Котику-воркотику,
Зашнуруй шнурочки!
— Я не вмію!

— Котику-воркотику,
Застебни всі ґудзики!
— Я не вмію!

— Котику-воркотику,
Приміряй картузика!
— Я не вмію!

— Як не вміє котик,
То чи вміє хлопчик?
— Вміє! Вміє!

Тамара Коломієць

Гра «Що нам треба знати й мати?»

Ведучий промовляє до учнів слова:

Щоб підлогу підмітати,
Що нам треба знати й мати?
Все, що знаєш, розкажи,
Що умієш — покажи!

Один учень розказує, а інший показує, як підмітати підлогу.

Коли діти лінуються після себе прибирати, то приказують:

Ой чим же я не хазяйка,
Чим не господиня?
Сім днів хати не мела,
Сміття не носила.

До теми «Людина серед людей»

ЧАРІВНІ СЛОВА

Англійський народний вірш

До всіх сердець, як до дверей,
Є ключики малі.
Їх легко кожен підбере,
Якщо йому не лінь.
Ти, друже, мусиш знати їх,
Запам'ятати неважко:
Маленькі ключики твої —
«Спасибі» і «Будь ласка!»

Переклад Валерія Гужви

НЕВИХОВАНИЙ ВЕДМІДЬ

В лісі жив Ведмідь-гультяй,
Знав єдине слово: «Дай!»
— Дайте меду і малини!
— Дайте рибки і калини!

Дорікали звірі вслід:
— Ну й неввічливий ведмідь!
Чи тобі завчити важко
Чарівні слова: «Будь ласка!»

Ігор Січовик

Гра «Будь ласка»

Учні стають у коло. Вони повинні виконувати дії тільки тоді, коли вчитель скаже «будь ласка». Той, хто помилився, виходить з гри.

ЗНАЙОМСТВО

В садочку біля лавки
Копається хлопча,
А дівчинка-малявочка
Ганяє обруча.
Побачив хлопчик дівчинку,
Сорочку обтрусиш
І дівчинку-малявочку
Сідати запросив.
— Сідайте, — каже, — дівчинко,
Не бігайте весь час.
Я теж отут скраєчку
Посиджу біля вас.

Леонід Первомайський

БІЛЬШ З ТОБОЮ НЕ СВАРЮСЯ

Настю, сонечко, пробач
І так голосно не плач.
Ненавмисне я скакалку
Відібрав у тебе зранку.
Ще й штовхав тебе зненацька
І за коси шарпав хвацько...
Більше так робить не буду,
Слово честі, б'юся в груди.
Вже, Настусю, я мируся.
Більш з тобою не сварюся.

Марія Людкевич

ШКОЛА

Школо наша, школо,	Як зло оминати,
Приголуб нас, мила,	Як добро чинити.
Пригорни усіх нас,	Бджілоньки — на квіти,
Як голуб, під крила.	Дітоньки — до школи,
Ти нас всіх научиш,	Там збирають мудрість,
Як у світі жити,	Як мед в полі бджоли.

Марійка Підгрянка

До теми «Природа навколо нас»

СОНЕЧКОВА МАМА

Вмиває кішка кошенят.
Вмиває кізка козенят.
Мене водою з милом
Щоранку мама миє.
І чистим сонечко встає
Щодня з-за небокраю...
І в нього, мабуть,
Мама є, бо хто ж його вмиває?

Анатолій Костецький

* * *

Водичко-сестричко,
Умий моє личко,
Щоб очки ясніли,

Щоб брівки чорніли,
Щоб сміявся роток,
І кусався зубок!

МЕТЕЛИК

Діти бігають, стрибають,
Далі — весело гукають:
— Ах, метелик!.. подивіться!
Ось він, ось він метушиться!
Та який же гарний, гожий!
Наче квітка, прехороший!

Олена Пчілка

ЧОРНИЙ ЖУК

Чорний жук очима блима —
Чує кроки за плечима.
Дуже хороше йому
По землі ходити.
Він не хоче,
Чуєш, хлопче,
У коробці жити.

Володимир Лучук

ЧАПЛЯ

Диба чапля по болоту —
Чапу-чапу! Чап-чалап!

Поглядає, чи немає,
Де малих зелених жаб.

Враз пригнулась,
Дзьоб розкрила,
Щоб відразу ухопить,
А з-під ніг у неї жабка —
Стриб! І зникла в одну мить!

Катерина Перелісна

ГОЛУБИ

Дмитрик любить голубів:
Сам хатинку їм зробив.
Змайстрував тоді драбинку,
Приладнав їм під хатинку.
Поодинці, по драбинці
Ходять раді голуби
І до хлопчика воркують:
— Дуже вдячні ми тобі.

Олеся Журлива

ЧОМУ ЗАЄЦЬ КОСООКИЙ

Заєць їсти схоче,
То недовго дума —
У горóд заскоче
І капусту хрума.

Хрума і навколо
Скоса поглядає:
Чи нема нікого,
Чи не йде хазяїн?

Він в гаю гуляє,
П’є з трави росицю.
Скоса поглядає:
Чи не йде лисиця?

А гризе морквину —
Також зирка в боки!..
Ось чому став нині
Заєць косооким.

Петро Ребро

НЕ ХОЧУ!

Метелика ловити я не хочу:
Він — квітка неба,
Хай живе собі!
Хай крильцями
Барвистими тріпоче,
Щоб радісно було мені й тобі!
І квітку лісову не стану рвати,
Її додому я не понесу,
Бо вдома їй джмеля не погойдати
І не попити ранками росу!
І ні стеблинку,
Гілку чи травинку
Я не ображу:
Це — страшений гріх!
Бо в кожній з них
Живе тремка живинка,
Що світиться довірою до всіх...

Анатолій Костецький

До теми «Твій рідний край»

ПРИЛЕТІВ ЛЕЛЕКА

Чорногуз-лелека
Прилетів здалека,
Сів на вершок хати,
Давай клекотати
Давай клекотати,
Рідний край вітати.

Іванна Блажкевич

ПРО НАШУ УКРАЇНУ

Ми дуже любим весь наш край —
Ми любим Україну.
Її лани і зелен гай,
В саду рясну калину.
Там соловейко навесні
Співає між гілками.
Та й ми співаємо пісні,
Змагається він з нами.

Марія Познанська

До теми «Твоя країна — Україна»

УКРАЇНА

Красивий, щедрий рідний край,
І мова наша — солов'їна.
Люби, шануй, оберігай
Наш край, що зветься Україна.

Ігор Січовик

ДОБРИДЕНЬ ТОБІ, УКРАЇНО МОЯ!

Струмок серед гаю, як стрічечка.
На гілці метелик, мов свічечка.
Хвилюють, мають, квітують поля —
Добридень тобі, Україно моя!

Павло Тичина

НЕ ЗАБУДЬ!

Ще малий, але ж сміливець —
Сам біжить у гай...

Ти, мій хлопче, — українець,
Те запам'ятай.
Ще мала, а по барвінок
Вже ходила в гай...
Ти, дівчатко, — українка,
Тож не забувай.
Вирина́ стежина рідна
З теплої трави...
Мати наша — Україна,
Не забудьте ви!

Віктор Терен

НАША СТОЛИЦЯ

Чудовий день. Ясна пора.
Легенький вітерець повіяв.
На кручах сивого Дніпра
Стойть наша столиця — Київ.
Квітує свічами каштан,
На храмах грає позолота.
Ось Володимир, ось Богдан,
Он сяють Золоті ворота.
Летить у небі голуб-птах,
Над ним хмарки, немов пір'їни,
Тріпоче синьо-жовтий стяг,
Як вільне серце України.

Анатолій Камінчук

Пізнавальні завдання для допитливих

1. Яка пора року є найсприятливішою для росту рослин? Чому?
2. У якого дерева білий стовбур?
3. Які дерева не знають листопаду? (*Ялина, сосна.*)
4. Яке дерево схоже на ялину? (*Сосна.*) Чим вони схожі і чим відрізняються одне від одного?
5. Чому навесні стовбури дерев білять вапном?
6. У якої рослини на стеблині гострі колючки?
7. Назви кущі, на стеблинах яких є колючки. (*Шипшина, агрус.*)
8. У яких рослин стеблини стеляться по землі? (*Огірки, кавуни, дині, гарбузи.*)
9. Квітки якої рослини пахнуть тільки увечері?
10. З чим можна порівняти квітку кульбаби?
11. Шипшина — кущ, а береза? (*Дерево.*)
12. Смородина — ягода, а опеньок? (*Гриб.*)
13. Хто ховається під корою дерев? Яких шкідників саду ти знаєш?
14. Якого птаха називають «лісовим лікарем»? Чому?
15. Який птах любить «красти» близкучі предмети? (*Сорока, ворона.*)
16. Навіщо дятлу потрібен довгий дзьоб?
17. Чому деякі птахи на зиму відлітають у теплі краї?
18. Чому взимку необхідно підгодовувати птахів?
19. Які птахи першими повертаються навесні?

20. Чому граки ходять по виораному полю?
21. Хто раніше прилітає: серпокрильці чи ластівки?
22. Де роблять гнізда шпаки, яким не вистачило шпаківень?
23. Який птах відкладає яйця в чужі гнізда?
24. Соловей літає, а кінь? (*Скаче.*)
25. Хто носить на собі голки? (*Їжак.*) Для чого вони потрібні?
26. Яка тварина любить ласувати малиною?
27. Для чого коту потрібні м'які лапки та гострі кігті?
28. За якими ознаками можна відрізняти оленя від інших тварин?
29. Чому білечка змінює колір шерсті: зимою на сірий, а влітку — на рудий?
30. До їжака підкрадається лисиця. Як він буде захищатися?
31. Кінь ірже, а корова? (*Мукає.*)
32. Кішка нявкає, а собака? (*Гавкає.*)
33. Сукню з льону пошили робітники в місті на фабриці. А де виростили льон? (*У селі на полі.*)
34. Літаком керує пілот. А поїздом? (*Машиніст.*)
35. Корабель, катер, човен — водний транспорт. А мотоцикл, легкова і вантажна машини? (*Наземний транспорт.*)
36. Заєць скаче, а вуж? (*Повзає.*)

Відгадки до загадок

- c. 8: очі
- c. 12: запах
- c. 13: язык
- c. 14: пальці на руках
- c. 16: м'яч
- c. 23: лікар
- c. 26: пилосос
- c. 49: сонце; сонце і місяць
- c. 51: повітря
- c. 52: вітер
- c. 53: буревій
- c. 54: тверду; сніг; річка, вкрита кригою;
бурулька
- c. 67: кіт
- c. 69: птахи
- c. 79: комбайн
- c. 81: хліб
- c. 95: ніс; слози

ЗМІСТ

Про тебе самого	3
Родина, рідня, рід	18
Людина серед людей	30
Природа навколо нас	46
Твій рідний край	72
Твоя країна — Україна	85
Додаток	93

Навчальне видання

*БІБІК Надія Михайлівна
КОВАЛЬ Ніна Степанівна*

Я і УКРАЇНА Віконечко

Підручник для 1 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Видання 2-ге, доопрацьоване

*Затверджено Міністерством освіти
і науки України*

Відповідальна за випуск *О. К. Гурська*
Художні редактори *І. П. Медведовська, С. В. Железняк*
Технічний редактор *В. В. Олійник*
Коректор *Л. Ф. Федоренко*

Здано на виробництво і підписано до друку 15.05.2007.
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Гарнітура Прагматика.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 9,1+0,33 форзац.
Умовн. фарбо-відб. 36,4+1.32. Обл -вид. арк. 8,33+0,51 форзац
Тираж 310100 (3-й з-д: 210 076-310 100) прим. Вид. № 641. Зам. № 7094.

ТОВ «Видавництво «Генеза», 04212, м. Київ-212, вул. Тимошенка, 2-л.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
серія ДК № 25 від 31.03.2000 р.

Віддруковано з готових діапозитивів на ДП «Державна картографічна фабрика»
21100, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 19.
Свідоцтво серія ДК № 869 від 26.03.2002 р.

Ку-ку

Кря-кря

Ква-ква

